

Everyday Practices of the Ukrainian Population under Conditions of War: Structural Changes and Adaptation Strategies

UDC 316.42:316.4.063.3:355.01(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/1726108>**Horbov Vladyslav**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-4142-1146>, horbov.vladyslav@kneu.edu.ua**Chaika Viktor**Assistant Lecturer, <https://orcid.org/0009-0006-2343-3660>, chaika.viktor@kneu.edu.ua*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine)*

Abstract.

In the context of the full-scale war, Ukrainian society is undergoing profound transformations affecting not only institutional structures but also everyday life. The destruction of infrastructure, forced mobility, economic instability, and the digitalization of social practices shape a new configuration of daily life, combining strategies of survival, adaptation, and partial restoration of social routines.

Purpose. To conduct a sociological analysis of transformations in the everyday life of the Ukrainian population under martial law through changes in household practices, labour, and education.

Methods. The study employs desk research based on secondary sociological and analytical data (KSE Institute, IOM, UNDP, Gradus Research, National Bank of Ukraine), as well as comparative and structural analysis of key domains of everyday life.

Results. A transformation of everyday life is identified as a shift from a stable to a crisis-adaptive model. Changes include the transformation of housing functions (from a stable resource to a temporary one), rationalization of consumption practices, emergence of hybrid mobility models, and structural shifts in labour and education. These processes are accompanied by increasing social inequality, regional differentiation, and psycho-emotional strain.

Conclusions. Everyday life in wartime functions as a key space of social adaptation, where basic practices are reorganized and social order is reproduced. These transformations are long-term and shape a new social normality characterized by instability, flexibility, and institutional uncertainty, highlighting the need for comprehensive sociological analysis of everyday life as an indicator of societal conditions under prolonged crisis.

Keywords: everyday life, social practices, desk research, adaptation, mobility, social structure

Повсякденні практики населення України в умовах війни: структурні зміни та адаптаційні стратегії

Горбов Владислав, Чайка Віктор*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна)*

Анотація.

В умовах повномасштабної війни українське суспільство зазнає глибоких трансформацій, що охоплюють не лише інституційні структури, а й базовий рівень соціального життя - повсякденність. Руїнування інфраструктури, вимушена мобільність населення, економічна нестабільність та цифровізація соціальних практик формують нову конфігурацію щоденного життя, у якій поєднуються стратегії виживання, адаптації та часткового відновлення соціальних рутин.

Мета. Здійснити соціологічний аналіз трансформацій повсякденного життя населення України в умовах воєнного стану крізь призму змін побутових практик, сфери праці та освіти.

Методи. Використано кабінетний аналіз вторинних соціологічних і аналітичних даних (KSE Institute, IOM, UNDP, Gradus Research, НБУ), а також порівняльний і структурний аналіз змін у ключових сферах повсякденності.

Результати. Виявлено системну трансформацію повсякденності як переходу від стабільної до кризово-адаптивної моделі соціального життя. Зафіксовано зміну функцій житла (від стабільного ресурсу до тимчасового), раціоналізацію споживчих практик, формування гібридних моделей мобільності, а також структурні зміни у сфері праці та освіти. Встановлено, що ці процеси супроводжуються зростанням соціальної нерівності, регіональної диференціації та психоемоційного навантаження.

Висновки. Повсякденність у воєнних умовах виступає ключовим простором соціальної адаптації, у якому відбувається переорганізація базових життєвих практик і відтворення соціального порядку. Виявлені трансформації мають довготривалий характер і формують нову соціальну нормальність, що поєднує нестабільність, гнучкість та інституційну невизначеність. Це актуалізує потребу у комплексному соціологічному аналізі повсякденності як інтегрального показника стану суспільства в умовах тривалої кризи.

Ключові слова: повсякденність, соціальні практики, кабінетне дослідження, адаптація, мобільність, соціальна структура

Стаття надійшла / Article arrived: 09.03.2026 // Схвалено до друку / Accepted: 20.04.2026 // Підписано до друку / Approved for printing: 27.04.2026

Вступ.

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України спричинила не лише масштабні руйнування інфраструктури, демографічні втрати та економічні деформації, а й глибоку трансформацію повсякденного життя населення. Війна вийшла далеко за межі військово-політичного виміру, ставши чинником радикальної перебудови базових життєвих практик, пов'язаних із житлом, харчуванням, пересуванням, працею, освітою, комунікацією та відтворенням соціальних зв'язків. У цих умовах повсякденність перестає бути сферою рутинного відтворення соціального порядку й натомість перетворюється на простір постійної адаптації, ризику, ситуативного вибору та пошуку нових моделей життєзабезпечення.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що трансформації повсякденних практик населення є одним із найчутливіших індикаторів глибини суспільних змін, спричинених війною. Саме на рівні повсякденності найвиразніше проявляються наслідки руйнування житлового середовища, вимушеної мобільності, інфляційного тиску, втрати роботи, освітніх розривів, цифровізації комунікації та виснаження адаптивних ресурсів домогосподарств. Соціологічний аналіз цих процесів дозволяє виявити не лише окремі зміни в поведінці населення, а й ширші механізми пристосування суспільства до тривалої воєнної нестабільності, формування нових моделей стійкості та накопичення соціальних ризиків, що матимуть значення і в повоєнний період.

Особливу значущість такому аналізу надає те, що війна в Україні сформувала специфічний тип повсякденності, у межах якої поєднуються архаїчні практики виживання з високотехнологічними цифровими інструментами, а інституційні обмеження частково компенсуються горизонтальними зв'язками, волонтерством і локальною самоорганізацією. Унаслідок цього виникає нова конфігурація соціального життя, що потребує окремого наукового осмислення не лише як сукупність кризових явищ, а як особливий соціальний стан, у якому змінюються структура потреб, способи адаптації, трудові стратегії, освітні траєкторії та уявлення про безпеку, стабільність і майбутнє.

Метою статті є соціологічний аналіз трансформації повсякденного життя населення України в умовах воєнного стану крізь призму змін побутових практик, сфери праці та освіти.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблематика повсякденності посідає важливе місце в соціологічному аналізі, оскільки саме на рівні щоденних практик найповніше проявляються глибинні структурні зміни суспільства. У класичній і сучасній соціологічній традиції повсякденне життя розглядається не як другорядна або суто приватна сфера, а як простір відтворення соціального

порядку, норм, звичок, ідентичностей та механізмів адаптації. В умовах кризи, війни чи соціальних катастроф повсякденність втрачає риси стабільності та передбачуваності, натомість перетворюється на динамічне середовище виживання, у якому змінюються базові життєві сценарії, способи організації побуту, праці, мобільності та комунікації.

Важливе значення для осмислення воєнної повсякденності мають дослідження, присвячені кризовим трансформаціям життєвого світу людини (KSE Institute, 2025). Окремий пласт сучасних досліджень стосується впливу війни на житлові умови, вимушену мобільність населення та трансформацію побутових практик. У вітчизняних і міжнародних аналітичних матеріалах наголошується на масштабах руйнування житлової інфраструктури, поширенні тимчасових форм проживання, зростанні внутрішнього переміщення та повернення населення в небезпечні або частково зруйновані території (IOM, 2025). У цих дослідженнях акцент зроблено переважно на інфраструктурному й гуманітарному вимірі проблеми, тоді як соціологічне осмислення змін житлових практик як частини ширшої трансформації повсякденності ще потребує подальшого узагальнення.

Помітне місце в сучасному науковому та аналітичному дискурсі займають також дослідження економічної адаптації населення в умовах війни. Аналітичні звіти фіксують зростання інфляційного тиску, зміну споживчих стратегій домогосподарств, перехід до ощадливого споживання, відмову від звичних моделей вибору товарів і послуг та зростання значення практик ресурсного самозабезпечення (Gradus Research, 2024). Окремий напрям досліджень пов'язаний із трансформацією мобільності та комунікації в умовах воєнного стану. У сучасних аналітичних джерелах висвітлюються зміни транспортних маршрутів, нова роль залізничного транспорту в евакуаційних процесах, обмеження міської мобільності через безпекові чинники, а також зростання значення цифрових платформ і месенджерів у забезпеченні доступу до новин, координації дій та взаємодії з державними сервісами (Опора, 2025; European Commission, 2025). Водночас більшість таких досліджень зосереджена на описі окремих функціональних змін, тоді як соціологічний інтерес вимагає ширшого бачення цих процесів як складових нової структури повсякденного життя.

Значний масив публікацій присвячено трансформації ринку праці в умовах війни. Дослідники й аналітичні центри звертають увагу на структурне безробіття, кадровий дефіцит, релокацію бізнесу, фемінізацію окремих професій, поширення дистанційних і гібридних форматів зайнятості, а також на посилення нерівностей серед внутрішньо переміщених осіб (Polishchuk, Horbov, 2024). У цих працях ринок праці розглядається передусім через

економічну й інституційну оптику, проте не менш важливим є аналіз того, як зміни у сфері праці впливають на структуру щоденного життя, родинні ролі, планування майбутнього та відчуття соціальної стабільності. Не менш інтенсивно досліджується й освітня сфера, яка в умовах війни зазнала одночасно інфраструктурних, організаційних та змістовних втрат. У сучасних дослідженнях і звітах акцентується увага на регіональній диференціації форматів навчання, освітніх втратах школярів, падінні якості знань, посиленні нерівності доступу до освіти, кризі вищої школи та відтоку студентської молоді за кордон. Отже, аналіз наявних досліджень засвідчує, що в українському та міжнародному науково-аналітичному просторі вже накопичено значний емпіричний матеріал щодо окремих наслідків війни для побуту, праці, мобільності, комунікації та освіти. Водночас бракує комплексного соціологічного узагальнення, яке дозволило б розглядати ці зміни не як сукупність ізольованих кризових явищ, а як взаємопов'язані компоненти трансформації повсякденного життя населення. Саме на заповнення цієї аналітичної ніші й спрямована дана стаття.

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на кабінетному дослідженні вторинних соціологічних і аналітичних даних, що відображають трансформації повсякденного життя населення України в умовах воєнного стану. Емпіричну базу становлять результати національних та міжнародних досліджень. Методологічною основою роботи є поєднання загальнонаукових і соціологічних методів, зокрема аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння та інтерпретації емпіричних даних. Застосовано підхід вторинного аналізу, що дозволяє інтегрувати різноманітні статистичні, соціологічні та аналітичні джерела в єдину дослідницьку рамку. Особлива увага приділяється інтерпретації змін через призму соціології повсякденності, що дає змогу розглядати трансформації у сферах побуту, праці та освіти як взаємопов'язані елементи єдиного процесу адаптації суспільства до умов тривалої воєнної нестабільності.

Виклад основного матеріалу.

В умовах затяжної війни трансформація повсякденних практик населення України набуває системного характеру, охоплюючи базові сфери життєзабезпечення - житло, харчування, мобільність та комунікацію. Ці зміни відображають не лише адаптаційні стратегії індивідів, але й глибші структурні зрушення у соціальній організації повсякденності.

Житлова сфера зазнала одних із найбільш відчутних трансформацій. Масштабні руйнування інфраструктури, що за оцінками сягають понад 170 млрд доларів (KSE Institute, 2025), а також значні обсяги внутрішнього переміщення населення (UNHCR, 2025) спричинили зміну уявлень про стабільність житла як соціальної норми. Тимчасові

форми проживання, включно з модульними містечками, часто супроводжуються зниженням якості життя та соціального комфорту. У цьому контексті житло перестає виконувати функцію довготривалого ресурсу безпеки, трансформуючись у тимчасовий адаптаційний інструмент.

Зміни у харчових практиках також відображають економічну та психологічну адаптацію населення. Дослідження фіксують як зростання орієнтації на базові продукти та економію, так і перегляд споживчих стратегій у бік раціоналізації витрат (Gradus Research, 2024). Ці процеси відбуваються на тлі інфляційного тиску та загальної економічної нестабільності (Національний банк України, 2025), що посилює нерівність доступу до ресурсів і формує нові моделі споживання.

При цьому, мобільність населення зазнала подвійної трансформації: з одного боку, відбулося різке зростання вимушених переміщень, з іншого - поступова адаптація транспортної системи до умов війни. Відновлення пасажирських перевезень до довоєнного рівня (Міністерство розвитку громад та територій України, 2024) поєднується з новими практиками використання транспорту в умовах безпекових обмежень, зокрема функціонуванням метрополітену як укриття під час повітряних тривог (Visit Ukraine, 2025). У ширшому контексті це свідчить про формування гібридних моделей мобільності, де поєднуються логіка виживання та відновлення повсякденності.

Окремого значення набуває трансформація комунікаційних практик. Високий рівень цифровізації, зокрема поширення державних сервісів через застосунок «Дія» (Міністерство цифрової трансформації України, 2024), сприяє переходу до цифрових форматів взаємодії. Одночасно зростає роль соціальних мереж і месенджерів як основних каналів отримання інформації, де Telegram зберігає домінуючі позиції. Загалом, понад 80% населення користується інтернетом щоденно (UNDP Ukraine, 2024), що вказує на закріплення цифрової комунікації як базової соціальної практики.

У ширшій перспективі зазначені трансформації можна інтерпретувати як прояв переходу від стабільної до кризово-адаптивної моделі повсякденності, в якій ключовими характеристиками стають гнучкість, тимчасовість та підвищена роль неформальних практик. Дослідження самоорганізованих спільнот також підтверджують зростання горизонтальних форм взаємодії та взаємодопомоги як відповіді на інституційні обмеження воєнного часу.

В цьому контексті, зауважимо що війна в Україні радикально змінила не лише безпекове середовище, а й базові механізми відтворення людського капіталу - працю та освіту. Якщо на початковому етапі повномасштабного вторгнення ці сфери функціонували в режимі шокової адаптації,

то упродовж 2024–2025 років дедалі виразніше проявляється інша тенденція: тимчасові антикризові рішення поступово інституціоналізуються і формують нову соціально-економічну нормальність. У цьому сенсі ринок праці та освітня система перестають бути лише секторами, що реагують на війну, і стають просторами, у яких закріплюються нові моделі нерівності, мобільності, професійної адаптації та соціального відтворення.

Стан ринку праці в Україні визначається поєднанням двох, на перший погляд, суперечливих тенденцій - збереженням відносно високого рівня безробіття та одночасним гострим дефіцитом кадрів у низці галузей. За оцінками, у 2025–2027 роках безробіття залишатиметься на рівні 10–11 %, що свідчить про збереження структурної нестабільності ринку праці. Водночас роботодавці дедалі частіше фіксують нестачу працівників у сферах, критично важливих для життєзабезпечення та відновлення країни - будівництві, логістиці, енергетиці, медицині, технічних і робітничих професіях (ІОМ, 2025). Це означає, що проблема полягає не стільки у відсутності робочої сили як такої, скільки у невідповідності між наявними трудовими ресурсами, їхньою кваліфікацією, місцем проживання та актуальними потребами економіки.

Одним із ключових чинників такого дисбалансу стала війна як фактор демографічного та просторового перерозподілу робочої сили. Мобілізація, зовнішня міграція, внутрішнє переміщення, руйнування підприємств і зміна економічної географії країни призвели до того, що ринок праці дедалі більше функціонує в логіці фрагментації та нерівномірності. Попри певне зростання реальних заробітних плат, які наприкінці 2024 року в окремих секторах уже перевищували довоєнний рівень (Interfax-Ukraine, 2024), загальний добробут домогосподарств залишається вразливим. Особливо це стосується внутрішньо переміщених осіб, серед яких значна частка домогосподарств живе на рівні або нижче прожиткового мінімуму, а більшість змушена витрачати заощадження для покриття базових потреб. Таким чином, навіть наявність роботи в багатьох випадках не гарантує стабільності, а натомість лише відтерміновує соціальне виснаження.

Окремим виявом воєнної трансформації ринку праці стала його гендерна перебудова. Масова мобілізація чоловіків до Сил оборони України загострила дефіцит кадрів у тих професійних сегментах, де традиційно домінувала чоловіча зайнятість. У відповідь держава і бізнес активізували програми перекваліфікації, що дали можливість значній кількості громадян, передусім жінок, опановувати нові спеціальності, раніше менш відкриті для них (Міністерство розвитку громад та територій України, 2024). Водночас ця тенденція не означає автоматичного зменшення гендерної нерівності. При

цьому, рівень зайнятості жінок, особливо серед ВПО, залишається суттєво нижчим, ніж у чоловіків, що пов'язано з непропорційно високим навантаженням у сфері догляду, виховання дітей та підтримання побуту в умовах руйнування або нестачі соціальної інфраструктури (ІОМ, 2025). Унаслідок цього воєнна економіка одночасно відкриває нові можливості для жіночої зайнятості й поглиблює нерівномірний розподіл соціального навантаження.

Показовою є й ситуація з працевлаштуванням внутрішньо переміщених осіб. Попри високий трудовий потенціал цієї групи, її інтеграція у місцеві ринки праці залишається неповною. Основні перепони пов'язані з територіальною невідповідністю між місцем проживання та доступністю вакансій, низьким рівнем оплати праці та психологічною невизначеністю, за якої нове місце проживання сприймається як тимчасове. Це означає, що праця для багатьох ВПО не стала механізмом повної інтеграції, а залишається ситуативною стратегією виживання в умовах нестабільності.

Важливим елементом нової трудової реальності стала зміна форматів зайнятості. Якщо в глобальному контексті після пандемії спостерігається поступове повернення до офісної роботи, то в Україні безпековий фактор підтримує стійкий попит на гібридні та дистанційні моделі. Саме гібридний формат сьогодні став домінантним серед компаній, оскільки дозволяє поєднати потребу в командній взаємодії з вимогами безпеки та гнучкості (American Chamber of Commerce in Ukraine, 2025). Проте поширення дистанційної роботи є нерівномірним: для одних секторів вона стала повноцінною формою організації праці, тоді як для інших залишається лише частковою або неможливою опцією. Найбільш виразно переваги віддаленого формату проявилися в ІТ-секторі, який зберігає високий рівень стійкості та вагоме значення для української економіки (CodeUA, 2024). Разом із тим навіть у цій галузі накопичуються нові проблеми, зокрема зменшення частки новачків і ускладнення входу в професію (Neseniuk, 2024). Для інших галузей дистанційна зайнятість стала не стільки інструментом модернізації, скільки механізмом адаптації до тривоги, блекаутів і порушеного ритму повсякденного життя. Не випадково саме вакансії з можливістю віддаленої роботи викликають особливо високу конкуренцію.

Ще одним системним наслідком війни стала релокація бізнесу, яка змінила регіональну структуру економічної активності. Переміщення підприємств у безпечніші регіони або ближче до нових логістичних і виробничих центрів стало однією з ключових адаптивних стратегій українського бізнесу. При цьому релокація не є хаотичною: вона демонструє чітку галузеву й територіальну закономірність. Найбільшу мобільність виявляють сектори, менш прив'язані до складної матеріально-технічної бази, тоді як виробничі та інфраструктурно залежні галузі

мають значно менше можливостей для переміщення (Поліщук, Горбов, Лавренюк, 2025). У результаті відбувається не лише зміна юридичних адрес підприємств, а й глибше перекроювання економічного простору країни: одні регіони посилюють роль тилових економічних хабів, інші - втрачають податкову базу, робочі місця та інвестиційну спроможність. Це закладає підґрунтя для нової регіональної нерівності, яка матиме довготривалі наслідки й після завершення війни.

Не менш масштабних змін зазнала і сфера освіти. Війна докорінно змінила самі умови доступу до навчання, перетворивши освітній процес на безперервний пошук балансу між безпекою, якістю та організаційною спроможністю. Упродовж 2024/2025 навчального року система середньої освіти поступово розширює частку офлайн-навчання, однак формат освітнього процесу залишається жорстко залежним від безпекової ситуації в конкретному регіоні. Унаслідок цього освітній простір України стає дедалі більш сегментованим: у відносно безпечних регіонах зберігається переважно очний режим, тоді як у прифронтових і прикордонних областях дистанційне навчання часто залишається єдиною можливою формою. Така регіональна диференціація створює нерівні стартові умови для учнів і посилює територіальний вимір освітньої нерівності.

Однак головний виклик полягає не лише у форматі навчання, а у втраті його якості. Дані міжнародного дослідження PISA-2022 свідчать, що українські школярі демонструють суттєве відставання за ключовими освітніми компетентностями, а частка учнів, які не досягають базового рівня, залишається критично високою (Служба освітнього омбудсмена України, 2023). Особливо тривожним є те, що освітні втрати розподіляються нерівномірно: діти з сільської місцевості, прифронтових територій, малозабезпечених або переміщених сімей опиняються у значно гіршій ситуації, ніж їхні ровесники у великих містах і відносно стабільних регіонах. Отже, війна не лише знижує середній рівень освітніх результатів, а й посилює соціальну селективність освітньої системи.

Трансформації вищої освіти також мають виразний соціологічний вимір. Одним із нових феноменів стало зростання кількості старших за віком студентів-чоловіків, які вступають на контрактну форму навчання або до аспірантури, використовуючи освітню систему як спосіб отримання відстрочки від мобілізації. Це свідчить про зміну функціонального навантаження вищої освіти: поряд із традиційними освітніми та професійними завданнями вона починає виконувати й захисно-стратегічну роль у біографічних траєкторіях окремих груп. Паралельно українські університети зазнають серйозних втрат через скорочення кількості іноземних студентів (ЕАІЕ, 2024), а також через стрімке зростання зовнішньої академічної мобільності української молоді. Ризик

неповернення значної частини студентства створює стратегічну загрозу для майбутнього відновлення країни, оскільки йдеться не лише про тимчасову освітню міграцію, а про потенційний довготривалий відтік людського капіталу.

Суттєвим, хоча й часто недооціненим, чинником трансформації праці та освіти є психологічне виснаження. Постійне перебування в умовах тривоги, невизначеності, порушених соціальних зв'язків і звичного ритму життя негативно впливає як на мотивацію до навчання, так і на продуктивність праці. Дослідження фіксують високий рівень тривожності серед підлітків, а також ознаки емоційного виснаження в учасників освітнього процесу. Це означає, що криза праці та освіти має не лише інституційний чи економічний, а й глибокий психосоціальний вимір.

Отже, трансформації праці та освіти в Україні в умовах війни слід розглядати не як сукупність окремих кризових явищ, а як елементи нового режиму соціального відтворення. Праця дедалі більше підпорядковується логіці мобільності, гнучкості й виживання, тоді як освіта - логіці безпеки, нерівного доступу та втрати якості. У довгостроковій перспективі саме ці зміни можуть стати одним із головних чинників формування нової соціальної структури українського суспільства, визначаючи розподіл можливостей, ресурсів і життєвих шансів у повоєнний період.

Висновки.

Отримані результати аналізу трансформацій побутових практик, а також змін у сферах праці та освіти свідчать про те, що повсякденність українського суспільства в умовах війни зазнає не фрагментарних, а системних змін. Відбувається не лише адаптація окремих сфер життєдіяльності, а формування нової моделі соціального функціонування, у якій базові елементи повсякденності - житло, споживання, мобільність, праця та освіта - тісно переплітаються та взаємно впливають один на одного. Економічна нестабільність визначає структуру споживання й доступ до освіти, безпекові ризики формують мобільність і формати зайнятості, а цифровізація інтегрує ці процеси в єдине комунікаційне середовище. У такому контексті повсякденність постає як цілісна адаптивна система, що функціонує в умовах постійної невизначеності та потребує узагальненого соціологічного осмислення її наслідків і перспектив розвитку.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що повсякденне життя населення України в умовах воєнного стану зазнало глибокої трансформації, яка охоплює всі ключові сфери життєдіяльності та має системний характер. Війна виступає не лише як зовнішній дестабілізуючий чинник, а як фактор, що перебудовує саму логіку соціального функціонування, формуючи нові моделі адаптації, взаємодії та відтворення соціальних практик.

З'ясовано, що у сфері побуту відбувається перехід від стабільної до адаптивної повсякденності, для якої характерні тимчасовість житлових рішень, раціоналізація споживання, зміна харчових стратегій та трансформація мобільності під впливом безпекових обмежень. Особливого значення набуває цифровізація повсякденних практик, яка забезпечує доступ до інформації, державних сервісів і соціальної взаємодії, формуючи новий тип «цифрового громадянства». Водночас поряд із технологічними інноваціями відбувається повернення до базових, частково архаїчних стратегій виживання, що свідчить про гібридний характер сучасної повсякденності.

Доведено, що у сфері праці формуються нові структурні дисбаланси, зумовлені мобілізацією, міграційними процесами та зміною економічної географії країни. Поєднання кадрового дефіциту з відносно високим рівнем безробіття свідчить про переважно структурний характер проблем ринку праці. Поширення гібридних і дистанційних форматів зайнятості, а також гендерна трансформація окремих професій виступають ключовими адаптивними механізмами, проте не усувають соціальних нерівностей, а в окремих випадках їх поглиблюють. Особливо вразливою групою залишаються внутрішньо переміщені особи, чия інтеграція у ринок праці залишається неповною.

Встановлено, що освітня система функціонує в умовах глибокої сегментації та нерівності доступу, зумовленої безпековими чинниками та регіональними

відмінностями. Попри поступове відновлення очного навчання, якість освіти демонструє суттєве зниження, що підтверджується результатами міжнародних досліджень. Освітні втрати, посилені цифровими та соціальними розривами, формують довгострокові ризики для відтворення людського капіталу. Додатковими викликами виступають відтік молоді за кордон та трансформація функцій вищої освіти в умовах воєнної мобілізації.

Узагальнення отриманих результатів дозволяє зробити висновок про формування гібридної моделі повсякденності, що поєднує елементи адаптивності, цифровізації та соціальної самоорганізації. Високий рівень горизонтальної взаємодії, волонтерства та громадської активності виступає важливим ресурсом стійкості суспільства, компенсуючи обмеженість інституційних можливостей у кризових умовах. Водночас цей ресурс не є невичерпним, а тривале перебування в умовах війни призводить до поступового виснаження матеріальних і психологічних можливостей населення.

Таким чином, трансформація повсякденності в умовах війни є складним і багатовимірним процесом, який водночас забезпечує адаптацію суспільства до кризових умов і формує нові соціальні ризики. Подальші дослідження мають бути спрямовані на аналіз довгострокових наслідків цих змін, зокрема у контексті повоєнного відновлення, відтворення людського капіталу та забезпечення соціальної стійкості українського суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Міністерство розвитку громад та територій України. (2024). *Транспорт та поштовий зв'язок у 2024 році: основні досягнення та плани*. <https://mindev.gov.ua/news/36233-transport-ta-postovii-zv'язok-u-2024-roci-osnovni-dosiagnennia-ta-plani>
- Міністерство цифрової трансформації України. (2024). *Кількість користувачів Дії перевищила 21 мільйон*. <https://minfin.com.ua/ua/2024/10/30/138899305/>
- Національний банк України. (2025). *Коментар НБУ щодо рівня інфляції*. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2025-rotsi>
- Несенюк, А. (2024). *Робота в ІТ для новачків: у 2024-му кількість джунів рекордно зменшилася*. *Forbes Ukraine*. <https://forbes.ua/news/naynizhchiiy-pokaznik-za-ostanne-desyatirichchya-u-2024-mu-chastka-novachkiv-v-it-opustilasya-do-24-dou-09092024-23495>
- Опора. (2024). *Споживання медіа українцями: третій рік повномасштабної війни*. <https://opora.ua.org/en/viyna/media-consumption-of-ukrainians-the-third-year-of-a-full-scale-war-25292>
- Поліщук, Є., Горбов, В., Лавренюк, В., Гернего, Ю., & Алексін, Г. (2025). Релокація українського бізнесу в умовах російсько-української війни: чи буде нова хвиля? *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 28(2), 175–184. <https://doi.org/10.15421/172556>
- Служба освітнього омбудсмена України. (2023). *Освітні втрати учнів в Україні та світі зросли: результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022*. <https://eo.gov.ua/osvitni-vtraty-uchniv-v-ukraini-ta-sviti-zrosly-rezultaty-mizhnarodnoho-doslidzhennia-iakosti-osvity-pisa-2022/2023/12/05/>
- American Chamber of Commerce in Ukraine. (2025). *Latest survey shows 84% of companies expect growth or stable revenues by the end of 2025 despite asset losses*. <https://chamber.ua/news/latest-survey-shows-84-of-companies-expect-growth-or-stable-revenues-by-the-end-of-2025-despite-asset-losses/>
- CodeUA. (2024). *Динаміка ІТ-індустрії в Україні: ключові результати дослідження IT Research Ukraine 2024. Сміливість як нова реальність*. <https://codeua.com/dynamika-it-industriyi-v-ukrayini-klyuchovi-rezultaty-doslidzhennya-it-research-ukraine-2024-stijkist-yak-nova-realnist/>
- European Association for International Education. (2024). *International education in Ukraine: Continuing in the face of adversity*. <https://www.eaie.org/resource/international-education-ukraine.html>
- European Commission. (2025). *Ukraine in motion: Inclusive paths ahead*. Transport & Mobility. https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/ukraine-motion-inclusive-paths-ahead-2025-09-12_en
- Gradus Research. (2024). *Consumer trends of Ukrainians in the third year of the great war*. <https://gradus.app/en/open-reports/consumer-trends-ukrainians-third-year-great-war-saving-money-becoming-more-picky-about-brands/>

- Interfax-Ukraine. (2024). *Real wages in Ukraine to exceed pre-crisis level by end of 2024 – NBU*. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/107609/>
- International Organization for Migration. (2024). *Економічна стійкість під час війни: доходи, зайнятість та соціальна допомога в Україні*. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2025-01/economic-resilience-in-wartime_ukr-1.pdf
- International Organization for Migration. (2025). *Ukraine Internal Displacement Report - General Population Survey Round 20*. <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-20-april-2025>
- KSE Institute. (2024). *Damages to Ukraine's infrastructure due to the war have risen to \$170 billion*. Kyiv School of Economics. <https://kse.ua/about-the-school/news/damages-to-ukraine-s-infrastructure-due-to-the-war-have-risen-to-170-billion-kse-institute-estimate-as-of-november-2024/>
- Polishchuk, Y., Kornyluk, A., Lavreniuk, V., Horbov, V., Ivashchenko, A., & Tepluk, M. (2024). Running a business during wartime: Voice of Ukrainian displaced business. *Problems and Perspectives in Management*, 22(3), 287–302. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.23](https://doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.23)
- UNDP Ukraine. (2024). *Ukrainians begin using Internet more: 80% online every day. Social survey findings*. <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/ukrainians-begin-using-internet-more-80-online-every-day-social-survey-finds>
- UNHCR. (2025). *Operational data portal: Ukraine refugee situation*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Visit Ukraine. (2025). *Як працює громадський транспорт в Україні під час авіанальотів?* <https://visitukraine.today/blog/5552/how-does-public-transport-in-ukraine-operate-during-air-raids>

REFERENCES

- American Chamber of Commerce in Ukraine. (2025). Latest survey shows 84% of companies expect growth or stable revenues by the end of 2025 despite asset losses. <https://chamber.ua/news/latest-survey-shows-84-of-companies-expect-growth-or-stable-revenues-by-the-end-of-2025-despite-asset-losses/>
- CodeUA. (2024). *Dynamics of the IT industry in Ukraine: Key results of IT Research Ukraine 2024. Resilience as a new reality*. <https://codeua.com/dynamika-it-industriyi-v-ukrayini-klyuchovi-rezultaty-doslidzhennya-it-research-ukraine-2024-stijkist-yak-nova-realnist/>
- Education Ombudsman Service of Ukraine. (2023). *Educational losses of students in Ukraine and the world have increased: Results of the PISA-2022 international study*. <https://eo.gov.ua/osvitni-vtraty-uchniv-v-ukraini-ta-sviti-zrosly-rezultaty-mizhnarodnoho-doslidzhennia-iakosti-osvity-pisa-2022/2023/12/05/>
- European Association for International Education. (2024). *International education in Ukraine: Continuing in the face of adversity*. <https://www.eaie.org/resource/international-education-ukraine.html>
- European Commission. (2025). Ukraine in motion: Inclusive paths ahead. *Transport & Mobility*. https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/ukraine-motion-inclusive-paths-ahead-2025-09-12_en
- Gradus Research. (2024). *Consumer trends of Ukrainians in the third year of the great war*. <https://gradus.app/en/open-reports/consumer-trends-ukrainians-third-year-great-war-saving-money-becoming-more-picky-about-brands/>
- Interfax-Ukraine. (2024). *Real wages in Ukraine to exceed pre-crisis level by end of 2024 – NBU*. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/107609/>
- International Organization for Migration. (2024). *Economic resilience during wartime: Income, employment and social assistance in Ukraine*. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2025-01/economic-resilience-in-wartime_ukr-1.pdf
- International Organization for Migration. (2025). *Ukraine internal displacement report - General population survey round 20*. <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-20-april-2025>
- KSE Institute. (2024). *Damages to Ukraine's infrastructure due to the war have risen to \$170 billion*. Kyiv School of Economics. <https://kse.ua/about-the-school/news/damages-to-ukraine-s-infrastructure-due-to-the-war-have-risen-to-170-billion-kse-institute-estimate-as-of-november-2024/>
- Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine. (2024). *Transport and postal communication in 2024: Key achievements and plans*. <https://mindev.gov.ua/news/36233-transport-ta-postovii-vziazok-u-2024-roci-osnovni-dosiagnennia-ta-plani>
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2024). *The number of Diia users exceeded 21 million*. <https://minfin.com.ua/ua/2024/10/30/138899305/>
- National Bank of Ukraine. (2025). *Commentary on the inflation rate*. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2025-rotsi>
- Neseniuk, A. (2024). Work in IT for beginners: The number of juniors dropped to a record low in 2024. *Forbes Ukraine*. <https://forbes.ua/news/naynizhchiiy-pokaznik-za-ostanne-desyatirichchya-u-2024-mu-chastka-novachkiv-v-it-opustilasya-do-24-dou-09092024-23495>
- OPORA. (2024). *Media consumption of Ukrainians: The third year of the full-scale war*. <https://oporaua.org/en/viyina/media-consumption-of-ukrainians-the-third-year-of-a-full-scale-war-25292>
- Polishchuk, Y., Kornyluk, A., Lavreniuk, V., Horbov, V., Ivashchenko, A., & Tepluk, M. (2024). Running a business during wartime: Voice of Ukrainian displaced business. *Problems and Perspectives in Management*, 22(3), 287–302. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.23](https://doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.23)
- Polishchuk, Ye., Horbov, V., Lavreniuk, V., Herneho, Yu., & Aleksin, H. (2025). Relocation of Ukrainian business under the conditions of the Russian-Ukrainian war: Will there be a new wave? *Scientific and Theoretical Almanac "Grani"*, 28(2), 175–184. <https://doi.org/10.15421/172556>
- UNDP Ukraine. (2024). *Ukrainians begin using internet more: 80% online every day. Social survey findings*. <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/ukrainians-begin-using-internet-more-80-online-every-day-social-survey-finds>
- UNHCR. (2025). *Operational data portal: Ukraine refugee situation*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Visit Ukraine. (2025). *How does public transport in Ukraine operate during air raids?* <https://visitukraine.today/blog/5552/how-does-public-transport-in-ukraine-operate-during-air-raids>